

LA LLARGA CRISI DE LA INDÚSTRIA SURO-TAPERERA EN EL PRIMER TERÇ DEL SEGLE XX

PER

JOAN SURÓS i PERACAUULA

I. IMPORTÀNCIA DE LA INDÚSTRIA SURO-TAPERERA

Les indústries tèxtil i suro-tapera han estat les més importants de les comarques gironines. El procés d'industrialització a Girona girà al voltant d'aquestes dues indústries, però l'evolució d'ambdues fou força divergent. Aquí ens centrarem en el cas de la suro-tapera, una indústria que presenta trets singulars, com ara el fet de treballar amb matèria prima indígena, utilitzar mà d'obra i capitals locals, dependre gairebé exclusivament de l'exportació de la seva producció, concentrar-se en una zona molt definida, etc.

Per poder copsar adequadament el pes de la indústria cal saber quanta gent en depenia. El 1.900, diferents dades situen els obrers suro-tapers entre 13.000 i 15.000, a tot Catalunya, la majoria a la província de Girona⁽¹⁾.

Cal situar-nos al 1.914 per trobar noves informacions sobre la pobla-

(1) Segons MEDIR JOFRA, Ramiro, *Historia del Gremio Corchero*, Madrid, Ed. Alhambra, 1.953. La primera xifra procedeix d'Antonio Borallo, *La industria corchera española*, 1.910, i la segona de la *Cámara de Comercio* de Sant Feliu de Guíxols. Medir s'explica la diferència pel fet que la cambra comptabilitzava els treballadors transeünts i els aprendents. De fet, segons el mateix autor, en un any, la població podia arribar a variar entre un 10 i un 15 per cent.

ció suro-tapera. Segons dades de l'*Instituto de Reformas Sociales*, aquell any, el sector estava compostat per 12.983 treballadors. Aquesta xifra és superior a la que presentava una altra estadística oficial, la del *Ministerio de Trabajo, Comercio e Industria*, que considerava que hi havia 9.100 suro-tapers. Les raons de la divergència es poden trobar en les pròpies característiques del sector, amb fort pes dels petits tallers, així com la dispersió espacial entre moltes poblacions, fets que dificultaven tot recompte. Probablement, les informacions del *Ministerio* es basaven principalment en les fàbriques i poblacions més importants⁽²⁾.

QUADRE 1
ELS OBRERS SURO-TAPERS

	A	B	C	D	T
<i>Baix Empordà</i>					
Sant Feliu de Guíxols	40	924	985	1.900	3.809
Palafrugell	31	1.456	761	—	2.217
Palamós	5	1.456	1.806	1.512	4.774
Begur	1	214	298	—	512
la Bisbal	5	354	125	—	479
Total	82	4.404	3.975	3.412	11.791
<i>Alt Empordà</i>					
Agullana	8	112	143	—	255
<i>Gironès</i>					
Llagostera	4	67	95	—	162
Cassà	6	112	114	—	226
Total	10	179	209	—	388

A més, 500 obrers repartits entre Calonge (Baix Empordà), Lloret, Tossa i Vidreres (la Selva), Girona (Gironès), Cantallops, Darnius, la Jonquera i Massanet de Cabrenys (Alt Empordà).

Font: *Instituto de Reformas Sociales*, «Resumen de las informaciones de los Inspectores del trabajo, acerca de las consecuencias sufridas por las industrias en España con motivo del actual estado de guerra», butlletí de novembre de 1.914.

Nota: A= Fàbriques. B= Dones. C= Homes. D= Domicili o petits tallers. T= Total.

(2) Segons l'*Instituto de Reformas Sociales*, en els centres més importants hi treballaven 9.883 operaris (4.327 homes i 5.556 dones). El treball a domicili o en petits tallers potser era més gran que el donat per aquest organisme oficial, per raons de dificultat de recompte i pel fet que, segurament, només es comptabilitzaven les màquines i no els qui realment hi treballaven, que podia ésser tota la família.

Si ens fixem en el Quadre 1, podem veure com les característiques del sector eren: concentració a la comarca del Baix Empordà, amb ramificacions importants al Gironès i a l'Alt Empordà, i existència de gran varietat en el tamany de les empreses (convivien tallers petits de tipus familiar amb grans fàbriques, com ara *Manufacturas de Corcho, S.A.*, de Palafrugell, o *La Corchera Internacional*, de Palamós, amb més de mil treballadors cada una)⁽³⁾.

A partir de començaments del segle XX, la producció de taps de suro experimentà una progressiva evolució, conseqüència de la introducció de maquinària. En els petits tallers, empreses de caire familiar, quasi mai no es feien totes les tasques que comportava el procés de l'elaboració dels taps, sinó que es realitzava una part de la feina per a una altra empresa més gran⁽⁴⁾. Normalment, en una empresa tots el treballadors feien de

(3) Ramiro Medir, en el llibre ja citat, presenta la següent estadística, referida a l'any 1.913:

	Fàbriques	Operaris
Palafrugell	27	3.500
Sant Feliu de Guixols	90	2.700
Palamós	27	3.600
la Bisbal	15	500
Cassà de la Selva	—	800
Llagostera	—	200
Calonge	27	390
Begur	4	250
Sant Joan de Palamós	4	50
Mont-ras	4	25
Santa Coloma de Farners	9	60
Agullana	40	600
Massanet de Cabrenys	4	35
Hostalric	11	23
Sant Celoni	—	40
Total	262	12.783

Les divergències d'aquesta estadística amb la de l'*Instituto de Reformas Sociales* poden ser degudes a la metodologia del recompte, ja que els totals finals, almenys pel que fa al nombre d'obriers, són força semblants. Cal considerar, seguint J. FERNÁNDEZ (dir.), *Estructura económica del área de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Palamós*, Palamós, eds. de la *Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación* de Palamós, 1.982, que molts obrers vivien en llocs (municipis i pobles) veïns al seu de treball i que no totes les indústries es trobaven en el case urbà, sinó en zones contigües a altres municipis. Això podia ocasionar diferències en l'apreciació de a quin municipi corresponia una determinada fàbrica. Cal tenir també en consideració que el mateix Medir, per a Palafrugell, abans de la guerra del 14, dóna les següents xifres: 83 fàbriques i 2.518 treballadors (956 homes i 1.652 dones), que, llevat del nombre de fàbriques, coincideixen bastant amb les de l'*Instituto de Reformas Sociales*.

(4) Aquest aspecte és important, ja que foren les petites empreses les que més patiren la

Les relacions entre empresaris i treballadors solien ser paternalistes. (Fàbrica Badosa i Soler. Emili Canet, editor, SFG. Col·lecció Esteva).

tot, encara que hi havia feines que requerien un cert coneixement i destresa. La progressiva introducció de màquines⁽⁵⁾ va significar un augment considerable de la capacitat productiva: mentre la producció de taps a mà, individualment, no excedia de mil unitats diàries, amb la maquinària la producció era de quatre mil al dia, o inclús set mil, si l'obrer que manejava la màquina era prou hàbil⁽⁶⁾.

La importància del treball infantil i femení era molt gran, ja que la feina, no excessivament dura ni complicada, era fàcilment realitzable per aquests grups laborals. En les dades del Quadre 1, el nombre de dones és superior al d'homes.

A partir de 1.914, amb l'esclat de la I Guerra Mundial i l'impacte negatiu que va tenir en el sector de la fabricació de derivats de suro, el nombre de treballadors va experimentar una baixada, difícil de mesurar, però evident. Diferents dades abonen aquesta informació.

En primer lloc, les dades del *Ministerio de Trabajo, Comercio e Industria* i la seva *Estadística de los salarios y de jornadas de trabajo refe-*

crisi del sector d'ençà 1.914. El primer que feren les grans, davant la baixa de comandes, va ésser disminuir les que elles feien a les petites.

(5) Principalment, la màquina de garlopa, en la qual l'habilitat del treballador era molt important.

(6) Això es veia, sense dubte, estimulat pel gran predomini del treball a preu fet.

rida al període 1.914-1.925, que presenta la següent informació sobre obrers suro-tapers:

	<i>1.914</i>	<i>1.920</i>	<i>1.925</i>
Obrers qualificats	3.812	2.669	1.870
Peons	1.022	820	1.269
Dones	4.266	3.289	2.584
Total	9.100	6.778	5.723

Segons aquesta informació, la població obrera suro-tapera havia disminuït en un 25'5 per cent entre 1.914 i 1.920, i un 15'5 entre 1.920 i 1.925⁽⁷⁾. Una part de les pèrdues de treballadors del sector passaren a altres ocupacions, mentre que d'altres varen emigrar⁽⁸⁾.

En segon lloc, l'*Instituto Nacional de Estadística*, a la *Reseña Estadística de la Provincia de Gerona*, estableix una disminució de la població de fet en les principals localitats suro-taperes: entre 1.910 i 1.920, la població de Palafrugell va disminuir en 272 persones, la de Sant Feliu de Guíxols en 1.320, la de Cassà de la Selva en 273, etc. Només Palamós augmentà la seva població en 767 habitants.

Finalment, fonts hemerogràfiques també constaten aquesta pèrdua de població treballadora en el suro. Així, el setmanari guixolenc «Ciutat Nova», el 13 de setembre de 1.919, constata que a Sant Feliu de Guíxols, a Palamós i a Palafrugell, la població havia minvat entre tres i quatre mil persones, cada una, degut a la crisi de la indústria surera.

(7) HUERTAS CLAVERIA, Josep M^a, *Obrers a Catalunya. Manual d'història del moviment obrer (1.840-1.975)*, Barcelona, «L'Avenç», 1.982, pàg. 119, diu que «a les comarques gironines, la mecanització que s'introduí en la indústria surera va suposar una reducció que afectà un terç dels 34.000 obrers que s'hi guanyaven la vida pels volts de 1.900 [...] a començament de segle hi havia 1.250 fàbriques a unes 200 poblacions». L'errada d'aquest autor prové de confondre el total d'obers suro-tapers de tota Espanya (que eren de 30 o 34 mil, segons les fonts esmentades per Medir) amb els de la província de Girona. El mateix es pot dir del nombre de fàbriques, que eren, a Catalunya, 615 en 37 poblacions. Tampoc no es pot estar d'acord amb la reducció d'un terç de la població obrera suro-tapera a partir de 1.900, ja que el nombre de treballadors d'aquesta indústria era, a la província de Girona, el 1.914, d'uns 13.000. Només després de la crisi iniciada amb la I Guerra Mundial minvà la població obrera suro-tapera.

(8) GARCÍA BARBANCHO Alfonso, *Las migraciones interiores españolas*, Madrid, «Estudios del Instituto de Desarrollo Económico», 1.967, desglossa, per partits judicials, les dades sobre emigració entre 1.900 i 1.920. Així, constata que, pel que fa al partit judicial de la Bisbal —que inclou les principals localitats suro-taperes—, entre 1.900 i 1.910 el saldo migratori fou positiu en 2.328 persones; entre 1.910 i 1.920, negatiu en 4.229 persones.

II— PRIMERS ANYS DE LA CRISI

L'esclat de la I Guerra Mundial va significar un cop molt fort per a la indústria suro-tapera, principalment pel tancament dels mercats exteriors d'exportació. Això no vol dir, però, que la situació prèvia fos molt bona. De fet, al 1.913, el sector es trobava en un mal moment.

Per un cantó, es vivia un enfrontament entre els productors de suro i els industrials suro-tapers. Aquests defensaven la prohibició o la limitació, mitjançant aranzels, de l'exportació de primera matèria, com a remei per a pal·liar la crisi del sector. Per contra, els productors de suro al·legaven que això redundaria en perjudici de la producció de suro. Aquestes divergències no varen acabar fins ben entrats els anys vint.

Per altra part, la indústria es trobava cada cop més constrenyida per una forta competència estrangera. Com podem veure en el Quadre 2, els anys immediatament anteriors a la guerra internacional no foren pas precisament extraordinaris en quant a l'evolució de les xifres d'exportació de taps de suro. De fet, com deia la *Cámara Oficial de Comercio e Industria de Gerona*, «lo cierto es que hoy la industria corchera emigra de España para adquirir carta de naturaleza en las naciones extranjeras, a lo que ha contribuido notablemente el empleo de maquinaria. Cuando se empleaba tan solo el trabajo manual en la fabricación de tapones, solamente los obreros españoles y en especial los de la provincia de Gerona estaban adiestrados para este trabajo y forzosamente el consumidor extranjero debió concurrir a nuestro mercado; mas el empleo de la maquinaria ha puesto al alcance de todos la fabricación, y por lo tanto al obrero le basta hoy conocer el manejo de la máquina, aun sin conocer la primera materia, como era antes indispensable, y de ahí la superioridad del obrero español sobre los demás»⁽⁹⁾.

QUADRE 2
L'EXPORTACIÓ DE TAPS DE SURO

	<u>Nº ÍNDEX⁽¹⁾</u>	<u>Quilos</u>	<u>Pessetes</u>
1.908	100	7.682.640	38.413.200
1.909	70	5.412.164	27.060.820
1.910	90	6.907.051	34.535.255
1.911	105	8.097.834	40.489.170
1.912	106	8.173.240	40.866.200

(9) *Cámara Oficial de Comercio e Industria de Gerona*, «Memoria de los trabajos realizados durante 1.913», Girona, 1.914, pàg. 117.

1.913	109	8.370.990	41.851.950
1.914	99	7.616.273	38.081.365
1.915	99	7.567.764	37.838.820
1.916	62	4.747.439	23.737.195
1.917	58	4.491.345	22.456.725
1.918	52	3.970.788	19.853.940
1.919	84	6.444.878	32.224.390
1.920	93	7.160.422	35.802.110
1.921	56	4.292.096	25.752.576
1.922	37	2.856.837	17.141.022 ⁽²⁾
1.923	43	3.285.533	19.713.198
1.924	56	4.296.177	25.777.062
1.925	62	4.767.812	19.071.248
1.926	70	5.401.303	21.605.212
1.927	61	4.650.600	15.346.980
1.928	61	4.675.500	15.429.150
1.929	64	4.884.300	15.629.760
1.930	66	5.102.000	16.326.400
1.931	49	3.732.300	12.554.975
1.932	41	3.160.700	9.377.906
1.933	35	2.667.000	9.072.270
1.934	38	2.913.100	10.185.604
1.935	31	2.387.600	7.940.519

Font: MEDIR JOFRA, Ramiro, *Historia del Gremio Corchero*, Madrid, Ed. Alhambra, 1.953.

Notes: (1) La columna de números índexs relaciona les diferents quantitats de quilos de taps de suro exportats (columna segona), a partir de l'any base, 1.908. S'agafa aquest any perquè les dades de Medir Jofra són en milers de taps exportats abans de 1.908, fet que no permet comparacions, en quant a les quantitats de taps exportats, entre els períodes anteriors i posteriors a 1.908.

(2) A partir de 1.922, es tracta de pessetes or.

Segons Santiago Hernández, «aquesta fou la causa determinant de l'inici de la crisi a la indústria suro-tapera»⁽¹⁰⁾. En el moment de començar la I Guerra Mundial, aquesta indústria es trobava en un moment de readaptació, en un període en el qual s'estava passant d'un tipus de producció semi-artesanal a un altre més mecanitzat. Mentre la competència estrangera era cada cop més eficaç. Els països que volien passar de con-

(10) HERNÁNDEZ i BAGUÉ, Santiago, *La indústria surera al Baix Empordà. Aspectes d'una crisi (1.914-1.923)*, dins «Treballs d'història», Girona, Patronat «Eiximenis», 1.976, pàg. 3.

sumidors a productors de taps de suro imposaven drets cada cop més alts a l'entrada dels taps espanyols, alhora que donaven facilitats a l'entrada de suro en brut (és a dir, de matèria prima). En aquest marc cal situar la polèmica entre industrials i productors de suro. Al respecte, el «*Diario de Gerona*» es lamentava d'aquesta manca d'enteniment entre industrials i productors, tot dient que, «unos y otros se encastillan en sus respectivos puntos de vista, no hay medio de que se pongan de acuerdo, como sería de desear, para que los beneficios de la producción y los de la industria, quedaran en casa, obligando a cerrar las fábricas de fuera de España por falta de materiales»⁽¹¹⁾.

Tancament que tindria lloc perquè la surera només prospera en alguns llocs de la Península Ibèrica, Còrsega, Sardenya, petits nuclis d'Itàlia, Albània i nord d'Àfrica. D'Espanya i Portugal en sortien les tres quartes parts del suro total que es consumia en el món. Els principals clients eren els Estats Units i Rússia.

El 1.914, els principals clients dels taps espanyols, els nordamericans, començaven a desenvolupar una indústria pròpia, i «es casi seguro que los obreros, por lo menos los primeros, habrán sido españoles, que irán a ganar un gran jornal para enseñar a los extraños a hacer la competencia a los obreros e industriales de su país»⁽¹²⁾.

En aquest ambient tan poc afalagador va venir a incidir-hi l'esclat de la guerra europea, amb uns efectes molt negatius: a una crisi estructural s'hi va afegir una altra de conjuntural. El 1.914, quan la *Cámara Oficial de Comercio e Industria de Gerona* classificava les indústries gironines segons els diferents impactes de la guerra, distingint entre afavorides, perjudicades i en fallida, situava la suro-tapera en l'últim dels grups. Per la seva part, l'*Instituto de Reformas Sociales* assenyalava que el norante per cent de la producció (considerant suro brut i elaborat) es dedicava a l'exportació i això era el motiu pel qual «los efectos de la guerra han sido peores tal vez para esta industria que para ninguna otra en España, puesto que los grandes compradores de corcho [...] son Rusia, Alemania, Francia e Inglaterra, en la actualidad en guerra»⁽¹³⁾. I, a més, l'altre client important del suro espanyol, els Estats Units, acudia als mercats de Portugal i Algèria i només anava a l'espanyol en cas d'haver-se

(11) «*Diario de Gerona*», 17 de juliol de 1.914, pàg. 3.

(12) «*Diario de Gerona*», 17 de juliol de 1.914, pàg. 4.

(13) *Instituto de Reformas Sociales*, «Resumen de las informaciones de los Inspectores del trabajo, acerca de las consecuencias sufridas por las industrias en España con motivo del actual estado de guerra», butlletí de desembre de 1.914, pàg. 422.

esgotat les existències en aquelles zones. I això perquè els preus eren més baixos. En aquest sentit, l'*Instituto de Reformas Sociales* es posava de part dels productors de suro brut, tot dient que «esas naciones (Portugal, Algèria, etc.), que se preocupan de los intereses de sus productores, no tienen establecido ningún impuesto de exportación sobre el corcho [no elaborat], y, en todo caso, lo hacen por escalas»⁽¹⁴⁾.

A la paralització de les exportacions (tant de suro brut com de taps —vegeu, en aquest últim cas, el Quadre 2—) i a la manca de comandes, s'hi afegí la pèrdua d'expedicions ja enviades i la impossibilitat de cobrar remeses anteriors a la guerra. Crisi d'exportació i crisi financera, ja que, quan començà la guerra «el pánico fue enorme. La mayoría de los comerciantes corcheros tenían la mayor parte de su capital en manos de sus clientes y de Bancos extranjeros, los cuales, debido a moratorias que inmediatamente fueron decretadas o por falta de fondos en los Bancos españoles, no pudiendo remitir, de momento, a dichos comerciantes sus créditos, y esto trajo el conflicto. Hubo cierres de fábricas, reducción de jornadas y se organizaron medios extraordinarios para ayudar a los sin trabajo»⁽¹⁵⁾.

Dos bancs de Sant Feliu de Guíxols varen suspendre pagaments.

La crisi es traduí immediatament en una reducció del treball: «el trabajo, en general, se calcula reducido a un tercio de lo ordinario, y como esto supone la reducción de los ingresos semanales, esa reducción repercute en los demás oficios o industrias»⁽¹⁶⁾.

Els obrers rebien entre tres i quatre jornals. La seva precària situació obligà a prendre mesures diverses: establiment de cuines econòmiques⁽¹⁷⁾,

(14) *Instituto de Reformas Sociales*, Op. cit., pàg. 422. No sembla pas que aquest organisme tingués una idea ben clara i definida de la problemàtica del sector suro-taper.

(15) MEDIR, Op. cit., pàg. 287.

(16) *Instituto de Reformas Sociales*, Op. cit., pàg. 425.

(17) *Instituto de Reformas Sociales*, Op. cit., pàgs. 424-5, a Palamós, «el conflicto se ha solucionado de la mejor manera posible: ampliando las fábricas de discos su personal (aquestes fàbriques varen mantenir el seu nivell d'exportació més temps que les altres); sosteniendo el Ayuntamiento, en las obras públicas, un brigada de unos 150 operarios, y después, merced a una suscripción mensual, estableciendo una cocina económica, que da comida a un precio muy reducido a los obreros que pueden pagarla, y gratis a aquellos que no ganan lo suficiente para sostener su familia. Ese socorro se ha establecido de una manera muy equitativa y muy curiosa, por cierto, tomando como base el cálculo siguiente, que representa las necesidades de una familia.

Se establece la base que corresponde de ingresos semanales:

A una persona 8 pesetas

A dos 12 pesetas

subscripcions entre les classes adinerades, creació de bons municipals, endegament d'obres públiques, etc. La insuficiència d'aquestes mesures propicià una creixent emigració a tota l'àrea suro-tapera.

La situació anà cada cop més malament a mesura que passaven els anys de la guerra. El 1.915, a les fàbriques de taps es treballaven tres o quatre dies a la setmana; segons dades oficials, l'atur afectava 1.736 obrers de Palamós, 472 de Palafrugell (a l'any següent ja eren més de mil), 269 de la Bisbal, 773 de Sant Feliu de Guíxols, etc. Amb tot, l'atur devia ésser més gran, ja que aquestes dades fan referència als centres que disposaven de més recursos, dels que careixien les nombroses petites fàbriques que, segurament, varen patir amb més intensitat els efectes de la crisi⁽¹⁸⁾.

La progressiva davallada de les exportacions tocà fons l'any 1.918, que fou el pitjor de la dècada. En el moment d'acabar la guerra, el sector es trobava en una crisi completa.

Aquesta crisi afectà tant els productors de suro (que desviaren la seva producció cap a l'elaboració de llenya i carbó, fet que conduí a una degradació progressiva dels boscos de sureres) com els industrials.

Les causes d'aquesta crisi foren diverses. Per una banda, la guerra posà entrebancs a la lliure sortida del suro espanyol, per la manca de

A tres	15 pesetas
A cuatro	18 pesetas
A cinco	21 pesetas
A seis	23 pesetas
A siete	25 pesetas

Con arreglo a esta base, a una familia de cinco individuos, que gana más de 19 pesetas, se les facilita en bonos las dos que faltan para completar las 21 que les correspondían, suspendiendo el socorro en el momento que llegan al ingreso citado, pero manteniéndola el derecho de adquirir la comida en la cocina económica, utilizando el bajo precio a que expenden sus artículos (gracias a la adquisición de las primeras materias y por la buena administración).

(18) La progressiva mecanització del sector ocasionà la crisi de molts petits productors, incapaços de poder adquirir les màquines necessàries per ésser competitius. Molts foren absorbits pels grans fabricants. Els qui continuaren treballant foren els qui més patiren la crisi d'aquests anys. Així ho demostren els tipus de préstecs atorgats pel *Banco de España* sobre els «Warrants» expedits pel magatzem «Docks de Palamós» (creat el març de 1.916, emmagatzamava mercaderies i, a canvi, expedia uns «Warrants» que permetien obtenir préstecs sobre els productes emmagatzemats): Dels 207 préstecs donats per aquest procediment, 157 eren per valors de menys de cinc mil pessetes, el 1.917. El 1.918, eren 427 d'un total de 620 i el 1.919, 343 d'un total de 411 (són informacions que recollia la *Cámara Oficial de Comercio e Industria de Girona*). Aquests préstecs petits eren sol·licitats majoritàriament per petits industrials. És probable que molts tanquessin i passessin al camp dels assalariats. En aquest sentit, potser la crisi va afavorir una certa concentració industrial, amb el consegüent debilitament del petit fabricant en benefici de la producció en fàbriques de gran envergadura.

comandes i per les decisions d'alguns països. Així, els alemanys varen declarar contraban de guerra el comerç del suro i dels seus derivats. França prohibí la importació al·legant la utilització defensiva que en feien els alemanys⁽¹⁹⁾. Les relacions amb Rússia es varen paralitzar.

Per altra part, la gran entrada d'or al país com a conseqüència del conflicte bèl·lic provocà una reacció alcista de la pesseta. Això es convertí aviat en un inconvenient a l'hora d'exportar.

I a tot això cal afegir-hi les dificultats i l'encariment dels transports. Pel que fa al ferrocarril, mancaven vagons suficients per a transportar els productes manufacturats. «Aquesta anormalitat en els transports té dos aspectes: anormalitat per a portar la primera matèria [...] i anormalitat per a portar els productes [...] als diferents consumidors»⁽²⁰⁾. En quant al transport marítim, les dificultats venien del perill que representava la presència d'unitats navals de guerra, de la declaració del govern d'Alemanya de considerar el suro com a contraban de guerra, de la dificultat de trobar vaixells que transportessin la mercaderia i dels nòlits exigits per les navieres.

Finalment, no es poden oblidar les dificultats financeres. Els industrials tenien problemes per obtenir crèdits, ja que les entitats financeres locals es varen veure greument afectades per la guerra i el *Banco de España* no va reaccionar prou bé en relació als problemes monetaris que varen afectar els industrials suro-tapers i que els provocaren greus problemes en el moment de fer front a les seves obligacions pecuniàries (sous, impostos, etc.).

III— PERÍODE DE POST-GUERRA

L'acabament de la I Guerra Mundial semblava que podia significar la recuperació del sector en restablir-se les condicions de pre-guerra. De fet, entre 1.919 i 1.920, els índexs d'exportació de suro es varen recuperar. La *Cámara Oficial de Comercio e Industria de Gerona* i la premsa gironina es mostraven optimistes. Així, el «*Diario de Gerona*», el gener de 1.920, escrivia el següent: «después de la prolongadísima crisis que desde el comienzo de la guerra ha venido atravesando lo mismo la producción que la industria corchera ha principiado a notarse alguna mejora en el movimiento de exportación»⁽²¹⁾. Però aquestes perspectives fo-

(19) Els aliats varen posar dificultats a l'exportació del suro als països neutrals limítrofes amb els imperis centrals, fet que significava el bloqueig de tota exportació a Europa.

(20) HERNÁNDEZ, Op. cit., pàg. 283.

(21) «*Diario de Gerona*», 3 de gener de 1.920, pàg. 2.

ren efímeres. Ja a la memòria de 1.920, la cambra de comerç gironina apuntava la reapertura de la crisi, deguda al tancament de mercats ocasionat per les restriccions aranzelàries establertes per Itàlia, Txecoslovàquia, França, Noruega, Suïssa, Bèlgica, etc. El sector va iniciar una nova crisi, més forta si cap, que la dels anys immediatament anteriors.

Les causes que determinaren la greu crisi de post-guerra es poden dividir en dos grups⁽²²⁾: les principals o permanents (problemàtica referent a la primera matèria, és a dir, la producció forestal, la degradació progressiva de la qualitat, l'aparició al mercat de succedanis del tap tradicional, etc., i la passivitat dels industrials i propietaris) i les secundàries o circumstancials (les derivades de les dificultats de la industrialització, el transport, la comercialització, el finançament, és a dir, la política aranzelària, la manca de crèdit per a la indústria, la depreciació de la moneda dels països productors de suro en planxa, la competència d'altres nacions —principalment els Estats Units—, la qüestió dels canvis, etc.). Doncs bé, els factors determinants de la crisi dels anys vint foren els circumstancials.

El sector va entrar en una nova crisi sense haver tingut temps de sortir de l'anterior. A finals de 1.920 va tenir lloc la suspensió de pagaments del Banc de Barcelona: «En los primeros momentos produjo tan dolorosas consecuencias, como que hubo industrial que a fines de semana se encontró sin metálico con que atender al pago del personal, y aun alcanzaron aquellas a la misma clase obrera porque algunos fabricantes ante el quebranto que sufrieron en sus intereses, viéronse obligados a despedir a sus obreros y otros a reducir el trabajo»⁽²³⁾.

Pel juny-juliol de 1.922, va ésser el *Banco del Ampurdán* qui va suspendre pagaments. «Ens enganyariem, però, si consideràvem aquests fets com a culpables de les dificultats de la indústria suro-tapera [...] Els perjudicis morals eren més grans que les dificultats econòmiques que produïen»⁽²⁴⁾. Però, de fet, tot contribuï a la crisi: les mesures aranzelàries nordamericanes poc favorables a la importació de taps, la llei seca decretada a partir de 1.919 als Estats Units, Finlàndia i Noruega, les restriccions importadores de nombrosos governs estrangers, la persistència en l'anormalitat en el transport, etc.

Novament la classe treballadora va ser la més colpejada per la crisi.

(22) HERNÁNDEZ, Op. cit., pàgs. 277-8.

(23) *Cámara Oficial de Comercio e Industria de Gerona*, «El Comercio, la Industria y la Agricultura de la Provincia de Gerona en el año 1.920», Girona, 1.921, pàg. 9.

(24) HERNÁNDEZ, Op. cit., pàg. 289.

La baixada en el nombre d'ocupats va ésser general a tota l'àrea suro-tapera. A Sant Feliu de Guíxols, el gener de 1.921, hi havia uns 700 obrers en atur; a finals de març ja eren 1.860 i, a fi d'any, 458 obrers treballaven tota la setmana, 459 ho feien mitja setmana i 1.312 estaven totalment aturats. A l'abril del mateix any estaven sense feina tots els tapers de Santa Coloma de Farners; al mes següent, a Palamós, 376 obrers quedaren al carrer. I a Palafrugell, en el mateix moment, 620 obrers tapers no tenien feina —a finals d'any eren ja 992— i 780 només treballaven tres o quatre dies a la setmana⁽²⁵⁾.

Segons l'*Instituto de Reformas Sociales*, les causes de la crisi es trobaven en el retraïment del mercat i en les dificultats d'exportació, que varen donar lloc als següents percentatges d'atur (a l'agost-setembre de 1.921): Sant Feliu de Guíxols, 70 per cent; Palamós, 63; Palafrugell, 64; Begur, 90; la Bisbal, 62; Calonge, 60; Llagostera, 65; Cassà de la Selva, 60; Vidreres, 56, i Tossa, 56⁽²⁶⁾.

L'agudització de la crisi a partir de 1.922 portà el tancament de noves fàbriques. A finals de febrer, 300 treballadors s'afegiren a la llista d'aturats de Palafrugell i, al juny, ho feren 600 de Palamós. Segons la cambra de comerç de Girona, les perspectives eren totalment pessimistes: segons ella, la indústria suro-tapera «no sólo se encuentra poco menos que en la ruina, sino que camina rápidamente a su total desaparición»⁽²⁷⁾.

L'any 1.922 marcà el punt culminant de la crisi de post-guerra. Els anys posteriors portaren un període de certa recuperació i d'estabilitat, però sempre per sota del nivell anterior al 1.913.

IV— EL SECTOR, DURANT LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA

Fou aquest un període de certa bonança, principalment si el comparem amb els anys immediatament anteriors i amb els posteriors a 1.930. Si ens fixem en el Quadre 2 podem veure com l'exportació de taps de suro augmentà en relació als mals anys de 1.921 a 1.923, però sense assolir uns nivells gaire espectaculars.

L'informe de la cambra de comerç de Girona corresponent a l'any 1.924 era molt optimista. Semblava que es podria fer ressorgir un nou cicle de prosperitat per al sector. En paraules de la cambra: «La mejora

(25) Són dades de la cambra de comerç de Girona, en la seva memòria de l'any 1.921.

(26) *Instituto de Reformas Sociales*, Butlletí corresponent al novembre de 1.921.

(27) *Cámara Oficial de Comercio e Industria de Gerona*, «El Comercio [...] en el año 1.922», pàg. 4.

observada en la nombrada industria ha sido causa de que en determinados centros industriales haya renacido la esperanza, y para los más optimistas, que alcanzara, aquella, el esplendor de pasados años»⁽²⁸⁾. Les perspectives bones es varen mantenir fins el 1.929. Sense assolir els nivells anteriors a la I Guerra Mundial, el sector, no obstant, va mantenir un regular nivell exportador.

Aquesta millora va tenir motius foranis: la possibilitat d'exportar novament a l'exterior, i en bones condicions. Quan es produïren nous tancaments de mercats, sobre tot el nordamericà, la crisi va tornar a fer acte de presència. Al 1.930, la cambra de comerç de Girona constata que la indústria del suro anava de nou a la baixa. Segons aquest organisme, «la implantación de las nuevas tarifas aduaneras en los Estados Unidos de América constituyen un rudo golpe»⁽²⁹⁾.

V— ELS ANYS DE LA REPÚBLICA

La crisi iniciada a les acaballes de la Dictadura no va fer més que agreujar-se en els anys immediatament posteriors. Com podem veure en el Quadre 2, els índexs d'exportació varen assolir els seus nivells més baixos de tota la sèrie. Les restriccions dels països importadors i els augments de taxes duaneres varen portar a la indústria suro-tapera, novament, a una situació de crisi molt greu, perllongada fins a la Guerra Civil.

Podem dir, a tall de resum, que la indústria suro-tapera, una de les més importants de la província de Girona a començaments de segle, va patir una crisi greu i llarga que abraça gairebé vint anys. La seva dependència de l'exterior, les convulsions de l'economia internacional d'ençà la I Guerra Mundial, la competència de nous productors, la manca de reestructuració del propi sector, els enfrontaments entre industrials suro-tapers i productors de suro, etc. es troben en l'arrel d'aquesta llarga crisi.

(28) *Cámara Oficial de Comercio e Industria de Gerona*, «El Comercio [...] en el año 1.924», pàg. 15.

(29) *Cámara Oficial de Comercio e Industria de Gerona*, «El Comercio [...] en el año 1.930», pàgs. 14-15.